

М. Р. Гладій¹, О. П. Просович²
Національний університет “Львівська політехніка”,
кафедра менеджменту організацій
ORCID: ¹ 0000-0002-8193-1784, ² 0000-0003-2835-0603

СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ МОЛОЧНОЇ ГАЛУЗІ УКРАЇНИ

<http://doi.org/10.23939/semi2022.02.020>

© Гладій М. Р., Просович О. П., 2022

Досліджено сучасний стан та тенденції розвитку молочної галузі України. Проаналізовано основні виробничі показники молочного скотарства за останні тридцять років. Досліджено територіальні аспекти розвитку молочного бізнесу, динаміку закупівельних цін на молоко, а також особливості експортно-імпоротної торгівлі молочною продукцією. На підставі результатів аналізу виділено основні чинники, які здійснюють найвагоміший вплив на сучасний стан молочної галузі. Розглянуто напрями вкладення інвестиційних ресурсів у молочному бізнесі та можливі результати інвестування. Запропоновано заходи для активізації зростання вітчизняного молочного ринку на макро- та мікрорівні. Зроблено висновок, що запровадження дієвого механізму реалізації запропонованих стратегічних заходів за умови державної підтримки та збільшення фінансування стане рушійною силою прискореного розвитку молочної галузі.

Ключові слова: молочна галузь; молочне скотарство; ринок молочної продукції; експорт; імпорт; закупівельні ціни; якість; чинники.

Постановка проблеми

Україна – аграрна держава, багата як на родючу землю, так і на працюючих людей. Проте протягом останніх років можна простежити поступове гальмування розвитку сільського господарства.

Ситуація у тваринництві значно гірша, ніж у рослинництві. Упродовж останніх років у цій сфері спостерігається стабільне зменшення виробництва молочної та м'ясної продукції, а також кількості вирощених тварин. Найпроблемнішим нині є молочне скотарство. Як стверджують фахівці, сьогодні показники галузі найгірші за усі роки історії країни. Власне, для подолання цієї кризи доцільно дослідити сучасний стан виробництва та реалізації молочної продукції, визначити основні чинники проблемних явищ та надати рекомендації для виходу з негативної ситуації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Питань розвитку ринку молочної продукції стосуються праці багатьох українських вчених та аналітиків. Особливості функціонування молочного ринку досліджено в працях С. В. Васильчака, Т. Л. Керанчука, С. В. Тивончук, Т. П. Павлоцької та С. О. Степанчука [2, 3, 5, 6]. В. В. Джеджула, І. Ю. Спіфанова та М. Ю. Дзюбо визначають напрями підвищення ефективності діяльності підприємств молочної галузі [4]. В. Антошенкова та С. Д. Шигимага в своїх роботах досліджують питання розвитку молочного скотарства в Україні [1, 7]. Однак, беручи до уваги динаміку різних чинників зовнішнього середовища, ситуація в молочному бізнесі щороку зазнає змін, що зумовлює необхідність дослідження сучасного стану ринку молочної продукції.

Формулювання гіпотез і постановка цілей

Молочна галузь – одна із основних у складі агропромислового комплексу України. Важливі перспективи її розвитку та функціонування, оскільки молоко та молочна продукція є цінним і незамінним продуктом харчування. Попит на молочну продукцію має тенденцію до зростання через постійне оновлення галузі та впровадження інновацій. Поряд із цим пропозиція вітчизняної продукції зменшується.

Однак, незважаючи на значну кількість досліджень щодо стану молочної галузі, виникає потреба у визначенні чинників, які найістотніше впливають на сьогоденні умови її функціонування. Важливим, на нашу думку, є питання: які чинники більшою мірою призвели до теперішнього стану галузі – системні чи ситуаційні форс-мажорні, спричинені останніми негативними подіями? Результати досліджень впливатимуть на пошук способів активізації розвитку цього виду бізнесу.

Методи дослідження

Для виявлення проблем розвитку молочної галузі та способів їх вирішення застосовано методи наукових досліджень, зокрема: теоретичного узагальнення – з метою систематизації наукових досліджень та формулювання висновків, статистичного аналізу – для визначення динаміки кількості голів великої рогатої худоби та виробництва молока, порівняльного аналізу – для виявлення тенденцій зміни основних показників розвитку молочної галузі; моделювання – для інтерпретації результатів інвестування цього виду бізнесу. Теоретичну та інформаційну базу досліджень становлять праці вітчизняних вчених, аналітичні огляди українських та зарубіжних експертів, а також національна статистична інформація щодо динаміки основних показників діяльності молочного ринку.

Виклад основного матеріалу

Можна стверджувати, що сьогодні молочна галузь України перебуває в кризовому стані. Цю тему активно обговорюють провідні експерти галузі, висвітлюють авторитетні видання та публікації в інтернеті. Дуже часто можна побачити заголовки в ЗМІ про те, що поголів'я ВРХ в Україні скорочується, кількість виробленого молока зменшується, а імпорт з кожним роком зростає.

Зрозуміло, що є багато чинників, які впливають на розвиток галузі. З них основними вважають стан виробничої бази, платоспроможність споживачів, ринкову інфраструктуру тощо. Останнім часом на розвиток молочної галузі негативно впливає додатково ще кілька чинників, які істотно погіршують ситуацію. Цими чинниками є захворювання на COVID-19, введення військового стану та активні воєнні дії у східній, північній та південній частинах України. Чимало корів загинуло, тому підрахувати кількість поголів'я тепер важко. Проте можна сказати точно, що вона значно зменшилась. Відповідно знижується і обсяг виробництва продукції.

Втім, простежимо динаміку основних виробничих показників молочного скотарства з 1990 р. (див. табл. 1).

Дані таблиці свідчать про невинне зменшення поголів'я корів упродовж останніх тридцяти років. У 2021 р. кількість цих тварин порівняно з 1990 р. зменшилась більш ніж у п'ять разів. Така ж негативна тенденція простежується і у виробництві молока, обсяг якого у 2021 р. становив близько третини обсягу 1990 р.

Попри зменшення поголів'я корів, із 2001 р. щорічно спостерігається динаміка підвищення їх продуктивності. Ще в 2006 р. середня продуктивність корів у сільськогосподарських підприємствах становила трохи більше ніж 4 т молока, у 2016 р. – понад 5 т молока, а у 2020 р. надоєно понад 5,5 т на корову. Тобто, порівняно з 1990 р., ефективність виробництва молока зросла майже вдвічі.

В Україні, за даними Держстату, на початок лютого 2022 р. в усіх категоріях господарств налічувалось близько 2,7 млн голів великої рогатої худоби (корів – 1,6 млн) та понад 1 млн овець і кіз. Лідерами за кількістю поголів'я великої рогатої худоби були Хмельницька (123,1 тис. голів), Вінницька (104,8 тис. голів) та Полтавська області (102,3 тис. голів) (див. рис. 1). Дрібна худоба традиційно сконцентрована в Одеській (263,1 тис. голів) та Закарпатській (18,9 тис. голів) областях [9].

**Основні виробничі показники молочного скотарства за 1990—2021 рр.
(господарства всіх категорій)**

Роки (періоди)	Поголів'я корів		Виробництво молока		Продуктивність корів	
	кількість, тис. гол.	темп зростання (до 1990 р.), %	обсяг, тис. т	темп зростання (до 1990 р.), %	обсяг молока з 1 корови, т/гол.	темп зростання (до 1990 р.), %
1990	8378,2	100	24508,3	100	2,9	100
У середньому						
1991–1995	7949,4	94,9	19062,1	77,8	2,4	82,0
1996–2000	5893,4	70,3	13872,3	56,6	2,4	80,5
2001–2005	4295,7	51,3	13734,4	56,0	3,2	109,3
2006–2010	2933,3	35,0	12033,7	49,1	4,1	140,2
2011–2015	2414,9	28,8	11140,0	45,5	4,6	157,7
2016–2020	1901,5	22,7	9930,6	40,5	5,2	178,5
2020	1673,0	20,0	9263,6	37,8	5,5	189,3
2021	1563,3	18,7	8719,1	35,6	5,6	190,7

Джерело: склали автори за даними [1; 8].

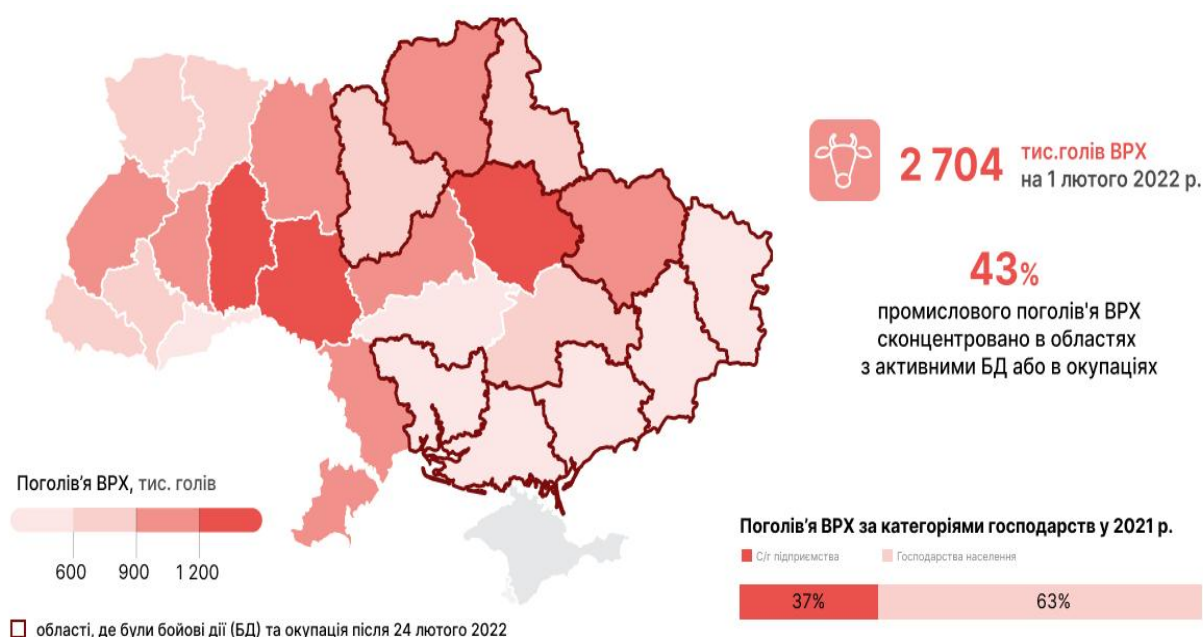

Рис. 1. Поголів'я ВРХ в Україні [9]

Водночас дуже багато сільськогосподарських тварин вирощують у регіонах України, що після повномасштабного вторгнення росії в Україну 24 лютого 2022 року стали зонами бойових дій чи опинилися під окупацією. Із лютого 2022 р. в умовах окупації або активних бойових дій перебувають десять українських областей, в яких сконцентровано 43 % всього промислового поголів'я великої рогатої худоби і які виробляли 42,3 % загального обсягу молока. Наприклад, на початку лютого у господарствах усіх категорій Житомирщини налічувалось 92 тис. корів, на Київщині – 52,6 тис., на Чернігівщині – 75,6 тис., на Харківщині – 64,3 тис., на Сумщині – 56,2 тис. [9].

Щодо виробництва молока, то у 2021 р. його вироблено 8,72 млн т (на 6 % менше ніж минулого року), зокрема сільськогосподарськими підприємствами – 2,75 млн т, а господарствами населення – 5,97 млн т [9]. Якість молока, що надійшла на переробку від підприємств, поліпшилася за рахунок зростання обсягів реалізації молока гатунків “екстра” і “вищого” [7, с. 147].

За останні 30 років кількість переробних підприємств зменшилася втричі. У перші ж тижні війни зупинили діяльність або зменшили виробництво внаслідок появи логістичних проблем 32 % молочних підприємств, але в кінці травня їх частка знизилася до 17 %. Молочний ринок останнім часом і так працював в умовах дефіциту сировини, а з лютого місяця ситуація ще погіршилась. Найбільшу частку молока раніше давали, власне, Чернігівська (8,9 % всього обсягу промислового молока, тобто такого, що надходило на переробку від сільськогосподарських підприємств), Харківська (8,9 %), Київська (8,2 %), Сумська (5,9 %) та Житомирська (4,3 %) області (див. рис. 2). У багатьох постраждалих регіонах, за інформацією учасників ринку, продуктивність корів знизилася на 15–70 %. Загалом, експерти Асоціації виробників молока прогнозують зменшення виробництва цього продукту сільськогосподарськими підприємствами у 2022 р. з 2,75 до 2,21 млн т (на 19,5 %) [9].

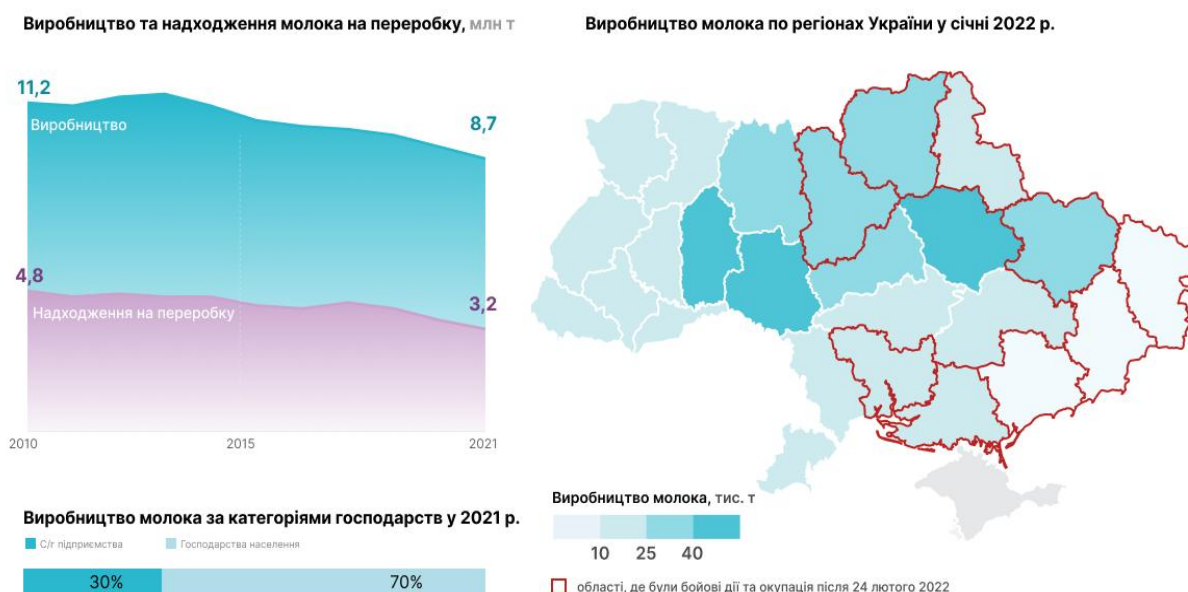

Рис. 2. Виробництво молока в Україні [9]

Нині більшість молокопереробних підприємств відновили діяльність, налагоджують нові ланцюги продажів та експортних каналів збуту, починає відновлюватися зовнішня торгівля молочними продуктами. Певною мірою це пов'язують із закінченням боїв у звільнених північних областях. Молочні підприємства відновлюють роботу в Київській, Сумській та Чернігівській областях, звідки відступили російські війська [12].

Протилежною до обсягів виробництва є переважно динаміка цін на молоко. Протягом усього минулого року аналітики фіксували підвищення цін на молоко як у світі, так і в Україні (див. рис. 3). Середня ціна закупівлі молока переробними підприємствами у 2021 р. – 9,4 грн/кг. Восени цього ж року середньозважена ціна молока становила 10,71 грн/кг без ПДВ, а саме: молоко гатунку екстра – 10,92 грн/кг, молоко вищого класу – 10,76 грн/кг, молоко першого класу – 10,44 грн/кг [9].

У грудні 2021 р. ціна закупівлі молока вищого гатунку вже становила від 10,3 до 13 грн/кг без ПДВ. Протягом цього ж періоду ціна молока від населення змінювалася у межах від 6 до 8,5 грн/кг без ПДВ [9].

Після певного падіння ціни на початку 2022 р. навесні вона все-таки почала зростати. Очевидно, що найбільший приріст цін спостерігався в північному регіоні, а саме на Київщині, де крок ціни становив від +20 до +35 коп [10].

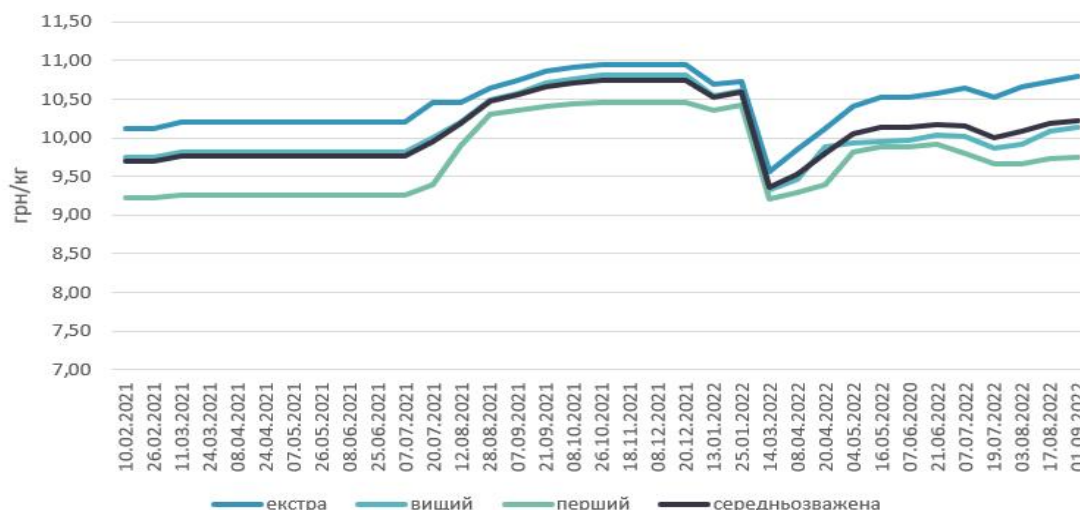

Рис. 3. Динаміка закупівельних цін на молоко, грн/кг (без ПДВ) [10]

Українські ферми постачають молоко як для виробництва і продажу молочної продукції вітчизняними компаніями на внутрішньому ринку, так і для експорту на міжнародні ринки. Проте молочної продукції українського виробництва доволі важко конкурувати з продукцією іноземних виробників, ціна якої на такому самому рівні, а якість краща.

Основними ціноутворювальними чинниками є якість молочної продукції, нестабільно налагоджений експорт та європейський імпорт, сезонне зменшення обсягів виробництва молока та дешева національна валюта.

Російське вторгнення призвело також до зменшення обсягів експортно-імпортних операцій. У квітні 2022 р. Україна експортувала на 21 %, а імпортувала на 62 % менше молочної продукції, ніж за аналогічний період 2021 р. Однак влітку ситуація покращилася. Виручка від експортних продажів у серпні порівняно з липнем зросла майже на чверть і становила 32,9 млн дол. США [11]. У наступні місяці очікується сезонне зниження обсягів продажів, проте вплив експорту залишатиметься визначальним.

Натомість ситуація на внутрішньому ринку з початком осені буде нестабільною. На витрати споживачів впливатимуть заготівля овочів на зиму, заощадження та підготовка до опалювального сезону тощо.

На світовому ринку також простежується негативна тенденція підвищення цін на молоко. Для фермерів також є великою проблемою зростання вартості кормів, оскільки вона становить 70–80 % їх витрат на виробництво молока. Через війну в Україні, а також літню посуху в багатьох країнах виникла загроза стабільному постачанню кормів для корів.

Після того як українські компанії пішли з російського ринку, їх місце зайняли білоруські, які останнім часом наростили свої потужності. Російські компанії молочної промисловості теж збільшили обсяги виробництва завдяки державній підтримці та програмі імпортозаміщення.

Експорт молочної продукції з України був налагоджений на 107 ринків. Основними торговими партнерами України сьогодні є Польща, Нідерланди та Молдова. Основні імпортери – Європа (41,8 %), країни Євразійського економічного союзу (ЄАЕС) (17,4 %), країни Азії (14,8 %) та Близького Сходу (10,9 %) (див. рис. 4).

Європейський імпорт молочної продукції активно поширюється на український ринок. Особливо польська продукція, яка в Україні коштує практично стільки, скільки і наша, завдяки експортним дотаціям виробникам у країнах ЄС. У 2020 р. надлишок виробництва молока у Польщі становив майже 2,5 млн т, а в Європейському Союзі близько 17 млн т, тоді як в Україні був дефіцит близько одного мільйона тонн. Відповідно унаслідок зменшення вітчизняного виробництва молочної продукції приріст споживання забезпечують імпортом і фальсифікатом [18].

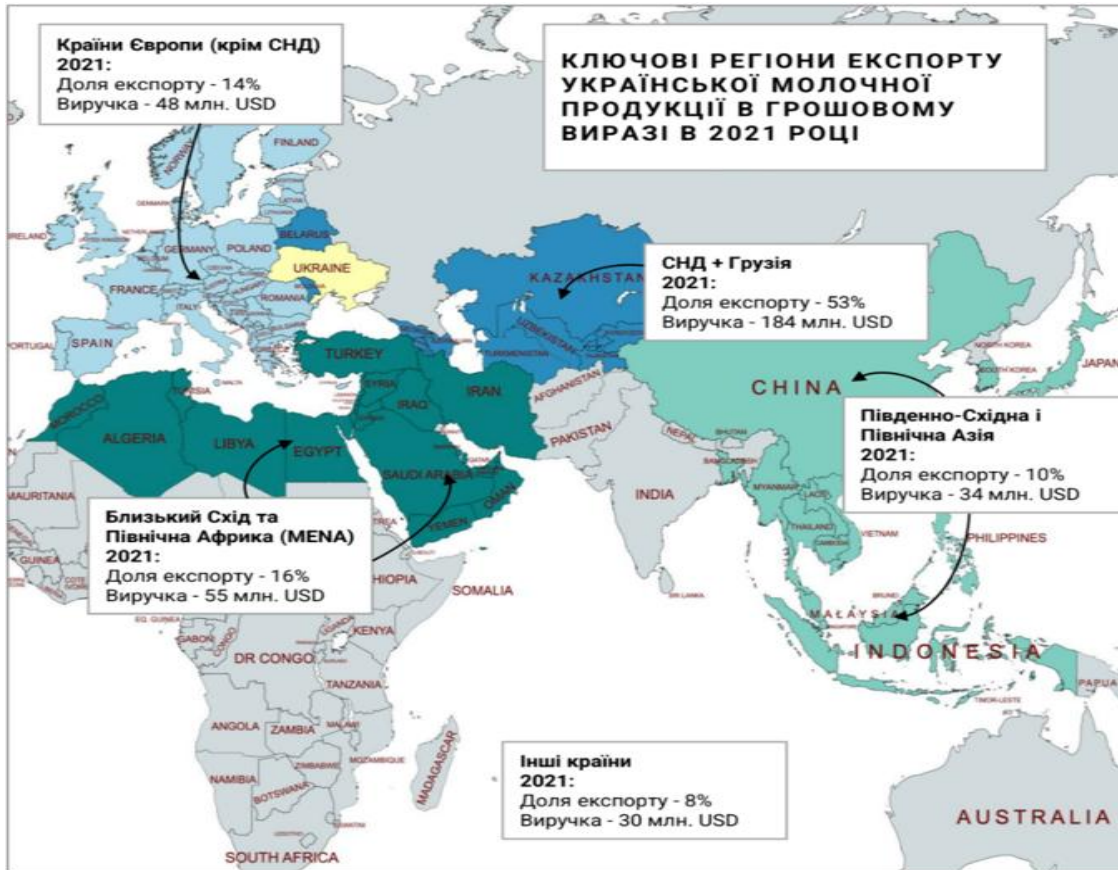

Рис. 4. Регіони експорту української молочної продукції в 2021 р. [9]

У підсумку зазначимо, що у 90-ті роки Україна займала шосте місце з виробництва молока у світовому рейтингу, а у 2020 р. – вже 32-ге [18].

Упродовж травня–червня відбулися експертні зустрічі між представниками бізнесу та державних органів влади, завдяки яким визначено низку питань та потреб молочної сектору. Поряд з ними можна визначити такі проблеми цієї галузі:

- брак коштів для оплати праці та інших операційних витрат. Бізнесу не вистачає капіталу, аби відновити діяльність. Особливо це стосується підприємств, які зазнали значних матеріальних збитків внаслідок війни;
- визначальна частка господарств населення у обсягах виробництва продукції тваринництва, особливо в галузі скотарства;
- зменшення обсягів власної молочної сировини, а також зростання вартості виробництва призводять до необхідності збільшення імпорту;
- переміщення виробничих потужностей із небезпечних зон, де тривали або ж досі тривають активні бойові дії;
- низька інвестиційна привабливість через довгий період окупності вкладень;
- недостатній рівень споживання м'ясо-молочної продукції на 1 особу (нижче за обґрунтовані норми);
- поширення різних хвороб між тваринами, людьми, карантинні заходи;
- логістика, яка змінюється не тільки через внутрішні проблеми, але й через часту зміну часу та виду транспортування, зниження пропускної спроможності прикордонних пунктів пропуску, заблоковані порти, транзит через країни ЄС, подорожчання логістики у країни Близького Сходу та Африки тощо;

- зміна умов страхування та платіжних інструментів за експортними контрактами, оскільки більшість закордонних покупців вимагають відтермінування оплати, що збільшує дебіторську заборгованість;
- сертифікація молочної продукції відповідно до вимог та стандартів країн Європейського Союзу, які найближчим часом можуть стати основним ринком збуту української молочної продукції;
- потреба в лобіюванні інтересів українських виробників молочної продукції на ключових ринках країн-імпортерів.

Сьогодні це найактуальніші питання, на які підприємствам необхідно знайти відповіді. І проблеми такого масштабу українському бізнесу буде важко вирішити без допомоги держави. Адже існують певні галузі, які не можуть функціонувати без державної підтримки. Молочна галузь – одна з них. Фермери отримують прямі й непрямі дотації в багатьох державах, зокрема у США, країнах ЄС та інших. Наприклад, у Польщі ставка ПДВ на молочні продукти становить 0 %. Дотації з бюджету ЄС отримують фермери в країнах ЄС. Нереально бути конкурентоспроможнішим у нерівних умовах, тим більше, що вартість сировини в Україні, за однакових показників якості (жир/білок), не нижча, ніж у таких країнах, як Німеччина, Польща, Нідерланди. Крім того, в структурі собівартості багатьох молочних продуктів молоко становить близько 80 %. Загалом держави ЄС надають: дотації на 1 га землі; дотації молодим фермерам; субсидії щодо експорту; безповоротну фінансову допомогу на будівництво, модернізацію та переоснащення операторів молочного бізнесу; фінансування програм просування молочної продукції на зовнішні ринки.

Однак частина цих питань є все-таки прерогативою самих компаній. Щоб збільшити обсяг експорту в інші країни та бути конкурентоспроможними на світових ринках, необхідно також поліпшити якість власної продукції згідно із вимогами міжнародних стандартів.

Важливим напрямом є також забезпечення ринкових відносин та встановлення прозорих правил закупівлі молока у виробників. В кінці 2021 – на початку 2022 рр. в українських ЗМІ неодноразово обговорювалося припущення щодо змови близько двадцяти підприємств-переробників, які надіслали своїм постачальникам 29–30 грудня протоколи про зниження цін. В них було зазначено, що вони з 1 січня 2022 року в односторонньому порядку знижують закупівельні ціни на сире молоко на 10 % [15]. Питання є спірним, потребує розслідування відповідними державними органами щодо наявності порушення антимонопольного законодавства. Однак важливо запобігати таким випадкам, створюючи відповідні умови, за яких такі дії будуть недоцільними, невігідними.

Очевидно, що для вирішення проблем підприємств молочної галузі необхідні інвестиції, насамперед державні. Простежуючи світові тенденції, можна зазначити, що багато країн з кожним роком приділяють все більшу увагу власній харчовій безпеці, розвитку сільських місцевостей нарівні з промисловим сектором, нарощуванню експорту.

За даними Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України, необхідність залучення вкладень в основні засоби оцінюють на рівні не менше ніж 1200 млн грн на рік. До них належать відшкодування частини вартості будівництва та 50 млн грн на одну особу, яка займається тваринництвом. Потенційно це допоможе збільшити поголів'я свиней на 18 %, ВРХ на 11 % та на 5 % виробництво молока [14] (див. рис. 5).

За оцінками, необхідні інвестиції у оборотні засоби не менше ніж 1900 млн грн на рік. У цю суму входять дотації на одну голову ВРХ на рівні 2500–5000 грн. Такі вкладення можуть забезпечити збереження маточного стада 430 тис. корів, приріст на 14 % поголів'я щороку та збільшення на 45 % частки молока вищого гатунку [14].

Інвестування у генетичні та племінні ресурси 250 млн грн на рік дасть змогу забезпечити приріст худоби на 15 % на добу [14].

Враховуючи рекомендації фахівців Спілки молочних підприємств України, Асоціації виробників молока, Української кооперативної федерації, можна запропонувати заходи, які позитивно вплинуть на молочну галузь та допоможуть стабілізувати ситуацію. Такими заходами можуть бути [11]:

Рис. 5. Інвестиції в оборотні та основні засоби, в племінні та генетичні ресурси [14]

1. На рівні Кабінету Міністрів розробити та затвердити Національну стратегію розвитку молочної скотарства та переробної галузі на період до 2033 р., що дало б можливість забезпечити стабільне зростання поголів'я ВРХ та обсягів молочної продукції високої якості відповідно до міжнародних стандартів, а також обсягів її експорту.

2. Розробити та затвердити Державну програму підтримки молочної галузі, яка передбачала б фінансування на:

- покращення селекційно-племінної роботи в особистих селянських господарствах, на сімейних молочних фермах, промислових підприємствах;
- збільшення поголів'я ВРХ;
- будівництво та реконструкцію МТФ;
- будівництво та модернізацію молокопереробних підприємств;
- відкриття сімейних тваринницьких ферм із 10–50 голів ВРХ;
- здешевлення кредитів на розвиток молочної скотарства та переробних підприємств за рахунок бюджетних коштів;
- фінансування виробництва нішевих молочних продуктів.

3. Фінансове забезпечення Державної програми підтримки молочної галузі здійснювати за рахунок:

- коштів державного бюджету;
- інших джерел, таких як:
 - фонд розвитку тваринництва, який створюється за рахунок відрахувань щодо норми утримання поголів'я корів (25 голів на 100 га);
 - відновлення попереднього механізму дотації товаровиробникам за рахунок спеціального режиму ПДВ;
 - акумуляція коштів за рахунок введення митних тарифів у разі перевиконання квот імпорту молочної продукції;
 - скасування сплати ПДВ на імпортне технологічне обладнання.

Аналітики підрахували, що на розвиток молочної скотарства та переробних підприємств на перші десять років необхідно інвестувати приблизно 90 млрд грн (у Європейському Союзі частка державного фінансування становить щонайменше 50 %), очікувані результати відображено на рис. 6.

Відповідно до Національної програми розвитку молочної скотарства та переробних підприємств молочна галузь повинна отримати державну підтримку, яка охоплює [16]:

- державні дотації (повернення спецрежиму ПДВ);
- використання Аграрного фонду для фінансових і товарних інтервенцій;
- державні субсидії для стимулювання експорту молочної продукції;

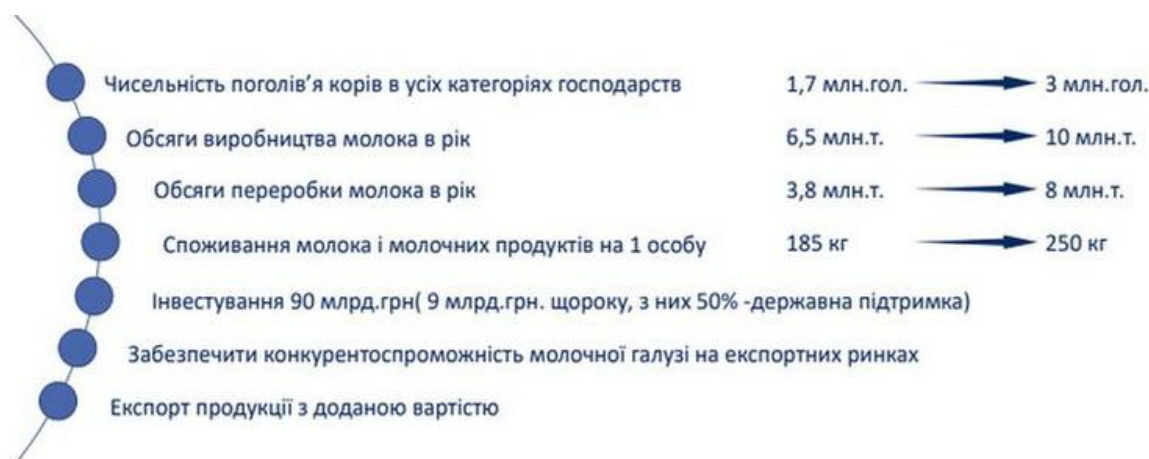

Рис. 6. Потенційні результати реалізації програми розвитку молочної галузі на десять років [16]

- державні тендерні закупівлі молочної продукції тільки від виробників;
- створення Фонду підтримки тваринництва (введення норм – 25 голів на 100 га);
- створення спеціального рахунку для акумуляції митних надходжень від імпорту молочних продуктів;
- звільнення від сплати ПДВ на імпортне обладнання для молочного скотарства та переробної галузі;
- введення квот на імпорт;
- боротьбу проти фальсифікаторів.

Крім розроблення національної програми, важливо виробити дієвий механізм, який дасть змогу реалізувати затверджені плани й оцінити їх фактичну ефективність. Потрібно розуміти, що без державної підтримки Україна втратить молочне тваринництво, адже кількість поголів'я корів і, відповідно, виробництво молочної сировини прямо залежать від цієї допомоги.

Крім того підприємствам-переробникам необхідно:

- довести якість продукції до рівня міжнародних стандартів, запровадити відповідну систему контролю якості, забезпечити відповідність виробництва екологічним стандартам, застосовувати ресурсо- та енергоощадні технології;
- розширити асортимент, зокрема виробництво органічних продуктів, функціональних продуктів (геронтологічних, із підвищеним вмістом білка тощо), продуктів не на молочній основі (рослинне молоко, ферментовані напої тощо), продуктів для HoReCa, а також робити акцент на продукцію з тривалим терміном зберігання для покращення експортних можливостей;
- створення центру для підготовки та обміну фахівцями для галузі;
- сформувавати прозору процедуру тендерних закупівель, укладання угод на постачання сировини, здійснення розрахунків;
- забезпечити кооперацію виробників та переробників молочної продукції.

Висновки

Проаналізувавши стан молочної галузі, бачимо, що їй сьогодні важко, як ніколи. Негативний вплив багатьох системних чинників доповнюється ще ситуаційними, форс-мажорної дії. Однак можна стверджувати, що саме системні чинники були причиною сьогоденного кризового стану. Адже протягом останніх тридцяти років щорічно зменшувалася кількість ВРХ і, відповідно, обсяги виробництва молока. Через низьку якість та високу вартість виробництва молока збільшилися витрати на його переробку, тому зросла ціна на молочну продукцію, яка тепер на тому ж рівні, що і європейської продукції. Європейські країни, експортуючи свої молочні товари в Україну, створюють значну конкуренцію для української продукції. Однак саме в умовах воєнного стану з'являються нові можливості для розвитку молочного бізнесу.

Результати аналізу статистичних даних та підсумків аналітичних оглядів дають підставу стверджувати, що для активізації молочної бізнесу потрібно збільшити державну підтримку та обсяги фінансування цієї сфери. Тільки за умови тісного контакту, взаємодії та врахування інтересів всіх суб'єктів – виробників, переробників і держави, розроблення стратегії та впровадження дієвого механізму її реалізації можна забезпечити стійке зростання молочної галузі в довгостроковій перспективі.

Перспективи подальших досліджень

Подальші дослідження будуть доцільні за умови підтримки та впровадження державними органами влади пропонованої програми розвитку галузі. Під час реалізації рекомендованих заходів важливі моніторинг ситуації, а також визначення основних показників діяльності галузі для їх ретроспективного аналізу та порівняння, з метою визначення їх дієвості. В перспективі доцільно приділити увагу особливостям маркетингових стратегій та інноваційним можливостям молочної бізнесу.

1. Антошенкова В. В. (2020). Сучасний стан молочної скотарства в Україні. *Український журнал прикладної економіки*. Том 5. № 2. С. 25–32.
2. Васильчак С. В. (2013). Особливості функціонування ринку молока та молочної продукції. *Науковий вісник НЛТУ України*. № 15.4. С. 357–362.
3. Керанчук Т. Л. (2017). Молочна галузь України: перспективи і проблеми розвитку. *Східна Європа: Економіка, бізнес та управління*. № 3(08). С. 133–136. URL: http://www.easterneurope-ebm.in.ua/journal/8_2017/25.pdf.
4. Джеджула В. В., Спіфанова І. Ю., Дзюбка М. Ю. (2018). Напрями підвищення ефективності діяльності підприємств молочної галузі. *Інвестиції: практика та досвід*. № 11. С. 12–14.
5. Тивончук С. В., Тивончук Я. О., Павлоцька Т. П. (2017). Розвиток ринку виробництва молока в Україні в контексті євроінтеграційних процесів. *Економіка АПК*. № 4. С. 25–31.
6. Степанчук С. О., Єфісько Ю. Ю. (2017). Стан та перспективи розвитку молочної галузі України. *Економіка та держава*. № 5. С. 99–102.
7. Шигимага С. Д. (2022). Молочне скотарство, як основа забезпечення продовольчої незалежності. *Управління розвитком соціально-економічних систем: матеріали VI Міжнар. наук.-практ. конференції*. Харків: ДБТУ. С. 146–148.
8. Офіційний сайт Держстату України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
9. Капустіна К. (2022). Як війна-2022 змінює ринок молока в Україні. URL: <https://zemliak.com/biznes/2590-yak-viyna-2022-zminyuye-rinok-moloka-v-ukrajini>
10. Моніторинг цін на молоко: ринок реагує на девальвацію. URL: <https://avm-ua.org/uk/post/monitoring-cin-na-moloko-rinok-reague-na-devaluaciю>
11. В умовах воєнного стану молочної галузі продовжує працювати. *Голос України*. URL: <http://www.golos.com.ua/article/359797>
12. Зарубіжні медіа про українську молочної галузі. URL: <http://milkua.info/uk/post/zarubizni-media-pro-ukrainsku-molocnu-galuz>
13. Литвин А. (2022). Зміна курсу на 180 градусів: як війна змінила молочної галузі і експортні ринки. *Економічна правда*. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/07/4/688831/>
14. Стан галузей рослинництва та тваринництва у 2015–2020 роках. URL: <https://agropolit.com/spetsproekty/736-stan-galuzey-roslinnitstva-ta-tvarinnitstva-2015-2020-roki>
15. Чагаровський В. П. (2020). Представники тваринництва поставили уряду чіткі вимоги для розвитку галузі. URL: <https://agropolit.com/blog/416-predstavniki-tvarinnitstva-postavili-uryadu-chitki-vimogi-dlya-rozvitku-galuzi>
16. Бублик О. (2020). Представлена стратегія розвитку молочної галузі України до 2030 року. URL: <https://agrotimes.ua/tvarinnitstvo/predstavlena-strategiya-rozvytku-molochnoyi-galuzi-ukrayiny-do-2030-roku/>
17. Моніторинг стану галузей тваринництва. Міністерство аграрної політики та продовольства. URL: <https://minagro.gov.ua/napryamki/tvarinnitstva/analiz-ta-monitoring-stanu-galuzey-tvarinnitstva>
18. Чагаровський В. П. (2020). Молочна галузь України та її майбутнє через 10 років: проблеми, національна програма розвитку та державна підтримка. URL: <https://agropolit.com/blog/412-molochna-galuz-ukrayini-ta-yiyi-maybutnye-cherез-10-rokiv-problemi-natsionalna-programa-rozvitku-ta-derjavna-pidtrimka>

19. Соколов М. (2022). Як Україна ризикує залишитися без виробників молока через змову переробників. *Економічна правда*. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/01/21/681653/>

1. Antoshchenkova V. V. (2020). Suchasnyy stan molochnoho skotarstva v Ukraini [The current state of dairy farming in Ukraine]. *Ukrainian Journal of Applied Economics*, Vol. 5, No. 2, pp. 25–32 (in Ukrainian).

2. Vasylychak S. V. (2013). Osoblyvosti funktsionuvannya rynku moloka ta molochnoyi produktsiyi [Peculiarities of functioning of the market of milk and dairy products]. *Scientific bulletin of NLTU of Ukraine*. No. 15.4, pp. 357–362 (in Ukrainian).

3. Keranchuk T. L. (2017). Molochna haluz' Ukrainy: perspektyvy i problemy rozvytku [Dairy industry of Ukraine: prospects and problems of development]. *Eastern Europe: Economics, Business and Management*, No. 3(08), pp. 133–136. URL: http://www.easterneurope-ebm.in.ua/journal/8_2017/25.pdf. (in Ukrainian).

4. Dzhezhdzula V. V., Yepifanova I. Yu., Dzyubko M. Yu. (2018). Napryamy pidvyshchennya efektyvnosti diyal'nosti pidpryyemstv molochnoyi haluzi [Directions for improving the efficiency of dairy enterprises]. *Investments: practice and experience*, No. 11, pp. 12–14 (in Ukrainian).

5. Tyvonchuk S. V., Tyvonchuk Ya. O., Pavlots'ka T. P. (2017). Rozvytok rynku vyrobnytstva moloka v Ukraini v konteksti yevrointehratsiynykh protsesiv [The development of the milk production market in Ukraine in the context of European integration processes]. *Economy of the agricultural sector*, No. 4, pp. 25–31 (in Ukrainian).

6. Stepanchuk S. O., Yefis'ko Yu. Yu. (2017). Stan ta perspektyvy rozvytku molochnoho rynku Ukrainy [State and prospects of development of the dairy market of Ukraine]. *Economy and the state*, No. 5, pp. 99–102 (in Ukrainian).

7. Shyhymaha S. D. (2022). Molochne skotarstvo, yak osnova zabezpechennya prodovol'choyi nezalezhnosti [Dairy farming as a basis for ensuring food independence]. Materials of the 6th International Scientific and Practical Conference “Management of the Development of Socio-Economic Systems”. Kharkiv: DBTU, pp. 146–148 (in Ukrainian).

8. Official website of the State Statistics Service of Ukraine. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (in Ukrainian).

9. Kapustina K. (2022). Yak viyna-2022 zminyuye rynek moloka v Ukraini [How war-2022 changes the milk market in Ukraine]. URL: <https://zemliak.com/biznes/2590-yak-viyna-2022-zminyuye-rinok-moloka-v-ukrajini> (in Ukrainian).

10. Monitorynh tsin na moloko: rynek reahuye na deval'vatsiyu [Monitoring milk prices: the market reacts to devaluation]. URL: <https://avm-ua.org/uk/post/monitoring-cin-na-moloko-rinok-reague-na-devalvaciu> (in Ukrainian).

11. V umovakh voyennoho stanu molochna haluz' prodovzhuye pratsyuvaty [In the conditions of martial law, the dairy industry continues to work]. *Voice of Ukraine*. URL: <http://www.golos.com.ua/article/359797> (in Ukrainian).

12. Zarubizhni media pro ukrajins'ku molochnu haluz' [Foreign media about the Ukrainian dairy industry]. URL: <http://milkua.info/uk/post/zarubizhni-media-pro-ukrajinsku-molochnu-galuz> (in Ukrainian).

13. Lytvyn A. (2022). Zmina kursu na 180 hradusiv: yak viyna zminyla molochnu haluz' i eksportni rynky [A 180-degree turn: how war changed the dairy industry and export markets]. *Economic truth*. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/07/4/688831/> (in Ukrainian).

14. Stan haluzey roslynnystva ta tvarynnystva u 2015–2020 rokakh [The state of the crop and livestock industries in 2015–2020]. URL: <https://agropolit.com/spetsproekty/736-stan-galuzi-roslinnitstva-ta-tvarinnitstva-2015-2020-roki> (in Ukrainian).

15. Chaharovskyy V. P. (2020). Predstavnyky tvarynnystva postavlyly uryadu chitki vymohy dlya rozvytku haluzi [Animal husbandry representatives set clear requirements for the development of the industry to the government]. URL: <https://agropolit.com/blog/416-predstavniki-tvarinnitstva-postavili-uryadu-chitki-vimogi-dlya-rozvitku-galuzi> (in Ukrainian).

16. Bubyk O. (2020). Predstavlena stratehiya rozvytku molochnoyi haluzi Ukrainy do 2030 roku [The strategy for the development of the dairy industry of Ukraine until 2030 is presented]. URL: <https://agrotimes.ua/tvarinnitstvo/predstavlena-strategiya-rozvytku-molochnoyi-galuzi-ukrainy-do-2030-roku/> (in Ukrainian).

17. Monitorynh stanu haluzey tvarynnystva [Monitoring of the state of livestock industries]. Ministry of Agrarian Policy and Food. URL: <https://minagro.gov.ua/napryamki/tvarinnitstvo/analiz-ta-monitoring-stanu-galuzej-tvarinnitstva> (in Ukrainian).

18. Chaharovskyy V. P. (2020). Molochna haluz' Ukrainy ta yiyi maybutnye cherez 10 rokiv: problemy, natsionalna prohrama rozvytku ta derzhavna pidtrymka [Dairy industry of Ukraine and its future in 10 years:

problems, national development program and state support]. URL: <https://agropolit.com/blog/412-molochna-galuz-ukrayini-ta-yiyi-maybutnye-cherез-10-rokiv-problemi-natsionalna-programa-rozvitku-ta-derjavna-pidtrimka> (in Ukrainian).

19. Sokolov M. (2022). Yak Ukrayina ryzykuye zalyshytysya bez vyrobnykiv moloka cherez zmovu pererobnykiv [How Ukraine risks being left without milk producers due to the conspiracy of processors]. *Economic truth*. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/01/21/681653/> (in Ukrainian).

M. R. Hladiy, O. P. Prosovych

Lviv Polytechnic National University,
Department of Organization Management,
marta.hladii.me.2017@lpnu.ua
olha.p.prosovych@lpnu.ua

CURRENT STATE AND PROSPECT DEVELOPMENT OF THE DAIRY INDUSTRY IN UKRAINE

© Hladiy M. R., Prosovych O. P., 2022

In Ukraine the dairy industry is currently in a phase of decline. Many factors have influenced the development of this industry in recent years. The period of the disease of COVID-19, then the attack of the aggressor country on the eastern regions of Ukraine – these factors had a very negative impact on the number of cattle and milk production. During the last three years, representatives of the dairy industry have been trying to influence the development of the industry by proposing, cooperating, and implementing a program for the development of dairy cattle. However, it has not been approved at the state level, and the state does not offer financial support. Therefore, considering the urgency of the problem, strategic measures are proposed in this article for the development of the dairy industry during next 10 years.

Purpose. The dairy industry is one of the most important branches of the agro-industrial complex of Ukraine. The prospects for its development and functioning are important, as milk and dairy products are a valuable and irreplaceable food product.

There are certain factors that affect the development of the industry. Among them: state of production, solvency of consumers, market infrastructure, etc. The demand for dairy products tends to increase due to constant renewal and modernization of the industry.

Therefore, the goal of our research will be the dairy industry of Ukraine, its problems, and the formation of strategic measures for the development of the selected market.

Design/methodology/approach. Conducting the research, general scientific theoretical research methods have been used, namely, analysis, synthesis, systematization, explanation. The method of abstract and logical generalization was applied to study and analyze scientific publications, analytical reports, and legal documents.

Practical implications. The milk market was analyzed (production problems, price policy, export and import). A solution is proposed in the form of a development strategy based on the State program to support the dairy industry, which was created by representatives of the Union of Dairy Enterprises of Ukraine, the Association of Milk Producers, and the Ukrainian Cooperative Federation

Originality/value. The scientific novelty of the research lies in the fact that the Ukrainian milk market was studied and quite a few problems were identified that hinder the development of this industry. Since the consumption of milk covers the basic needs of a person, because this product contains enough useful substances for both adults and children, the issue of the development of dairy farming is extremely relevant.

Key words: dairy industry; dairy farming; dairy products market; export; import; purchase prices; quality; factors.

Paper type: Research paper.